

SUDBINE BAŠTINE

Kako umiru bića iz priča: sve je manje onih kojih govore o Beloj ženi, kralju Rukanu, krsnicima i Malčeku

Autor: **Ured za blaga & misterije**
22/12/2022, 17:45

Ilustracija / FOTO: Blaga & misterije

Slijedom članka o nematerijalnoj kulturnoj baštini dolazimo do narodnih predaja, priča prenošenih s koljena na koljeno u kojima često leži praktično objašnjenje brojnih tradicija naroda ovih prostora.

Iako uglavnom nepriznato u kontekstu službenih svjetskih popisa, kazivanje narodnih predaja i priča jest elementarna kulturna baština koja učvršćuje naše korijene, ali nas i globalno povezuje. Ipak je svjesni čovjek stasao na pričama koje se prenose generacijama, prilagođene pojedinom geografskom položaju koje ga uče moralu i praktičnom životu.

Kazivanje je usmena predaja. Od početka prenošenja i bilježenja priča sve do danas, i dalje je to jedan od najjednostavnijih oblika kulturnog nasljeđivanja, sveprisutan i duboko prožet u kulturno tkivo “plemenskih” zajednica.

Nadnaravna bića hrvatskih šuma: od crnih čuvara, preko dekli i divova do huta i malenih lovaca

Kroz čitavu svoju prošlost čovjek je na sve moguće načine povezan s prirodom i šumama o kojima je uvijek htio znati više. Od prapovijesti do danas, šume su zadovoljavale čovjekove potrebe od onih isključivo praktičnih i materijalnih poput materijala za ...
Nastavi čitati

Blaga & misterije

Deniver Vukelić hrvatski je povjesničar, kroatist i etnolog. Bavi se istraživanjem tema magijskih praksi, progona vještica, starovjerja i novovjerja. Strastveni je zaljubljenik u oživljenu povijest .

Autor je knjige [“Magija na hrvatskome povijesnom prostoru”](#) – prvome sustavnom istraživanju navedene teme koje odgovara na pitanje u kojoj su mjeri magijske predodžbe, prakse i vjerovanja utjecali i još uvijek utječu na ljudske živote, kulturu i svakidašnjicu.

Deniver Vukelić FOTO: Zoran Jelača

Knjiga pokazuje da magija postoji “na istovjetan način na koji postoji i religija: u ljudskome vjerovanju u njezinoj funkcionalnosti”. Ili, kako je to zaključio Claude Lecouteux: “Dugovječnost vjerovanja je začuđujuća jer, kako kaže Jacques Le Goff, nikada nismo izašli iz srednjega vijeka.”

Običaji, obredi, predaje i priče predstavljaju dio nematerijalne kulturne baštine koja ostaje nezaštićena i zakopana negdje u starim knjigama, zbornicima i arhivima.

Ipak, izvor su priča koje nas okružuju i koje čine brojne sudbine baštine osuđene na zaborav. S Deniverom Vukelićem razgovaramo o svemu što čini put od zapisa do priče koja postaje dobro poznata nematerijalna baština u smislu kazivanja, narodnih predaja o kojima se spletom okolnosti sve manje govori.

Na koji se način danas manifestira prenošenje priča, narodnih običaja i folklora sa starije na mlađu generaciju?

Vrlo slabo, skoro nikako. U svijesti kako znanstvenika, tako i laika obično se na prenošenje priča, narodnih običaja i folklora gleda kao na nešto što rade bake i djedovi. No u Hrvatskoj su danas uglavnom bake i djedovi osobe koje su rođene pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, koje su uglavnom bile već dijelovima urbane i rock generacije.

Tko su divovi iz hrvatskih priča? Upoznajte zaboravljeni narod od kojeg ostaju predaje o kletvama, podvizima i pronalascima kostiju

Postoje vjerovanja da su u dalekoj prošlosti ljudi bili veliki poput divova. Poznate su i predaje o grobovima u kojima su pronađene velike kosti čovjeka te su na osnovu toga dokaza smatralo da su ljudi davno bili divovskoga rasta. Priče ... [Nastavi čitati](#)

Blaga & misterije

Naravno, to nije jednak slučaj na svim mjestima u Hrvatskoj, pogotovo u ruralnim dijelovima gdje su oni sami bili izloženi pričama svojih roditelja i djedova i baka. No, u svakom se slučaju taj postotak rapidno smanjuje te mlađe generacije, ako ih uopće i zanima ova tema, uglavnom konzultiraju internet, mahom wikipediju ili objave na društvenim mrežama, što često vodi u loše, opće i uglavnom krivo interpretirane činjenice koje odudaraju od stvarnih kazivanja, narodnih predaja i običaja, ili se pak govori o onima koji nikada nisu bili prisutni na našem području. To je najvidljivije u elementima prijenosa priča vezanih uz slavensku mitologiju.

Većina (najmlađih) bilješki kazivača zapisana je prije 80 godina.

Narodne priče o brojnim mitološkim bićima poput Jagara ili divova s Bilogore u kazivanju kao da prestaju postojati između dva svjetska rata. Znači li to da smo iscrpili svoju narodnu predaju?

Uglavnom da, što je sačuvano i zapisano, sačuvano je. Može se eventualno naći u budućnosti nešto što je zapisano u nekom trenutku, a nije bilo prije dostupno i objavljeno. Današnje predaje koje se još negdje eventualno prenose često su pojednostavljenije ili pak kontaminirane popularnom kulturom 20. i 21. stoljeća koja

je počela proizvoditi svoje pojednostavljene mitove i kulturu koja nema veze s prethodnim razdobljima i koja je sve više globalna, a ne lokalna.

Povijesni prostor Hrvatske obiluje narodnim pričama, mitovima i legendama. Možete li prepoznati njihove geografske koncentracije?

Svaki prostor ima svoje lokalne narative. Kad govorimo o pučkim pričama, mitovima i legendama moramo o hrvatskom prostoru prije 20. stoljeća razmišljati kao lokaliziranim prostorima, a ne kulturno povezanima suvremenim tehnologijama kao danas. Osoba je mogla provesti čitav život u svome selu ili nešto široj okolini da nikada ne ode dalje od 50 kilometara.

Kad netko pobjesni, kažu da ga je obuzeo Bes, opako biće koje postoji u slavenskim mitovima i po svijetu traži nesređene ljude

Bes je nevidljiva sila koja, protivno čovjekovoj naravi, oduzima zdrav razum, te se, slijedom nagona i pod utjecajem ovog bića, čovjek ponaša nerazumno. Besi lutaju po svijetu tražeći nesređene ljude koje obuzimaju i tada upravljaju njihovim mislima i radnjama: ne ... [Nastavi čitati](#)

Blaga & misterije

Običaji koji su nastali iz starijih starovjernih vjerovanja činili su vernakularno kršćanstvo prilagođeno određenom podneblju, legende i mitovi bili su lokalno obojeni i objašnjavali su prostor određenog kraja, topografiju, planine, rijeke, šume, nastanak imena lokacija, tabue odlaska na neke prostore, moralne poduke za nove generacije koje će živjeti na tom prostoru. Po tome, svaki je mikroprostor specifičan za sebe, a može ili ne mora dijeliti slične značajke sa širim prostorom ili nekim drugim.

Što podrazumijeva bilježenje kazivanja odnosno kako taj posao, odnosno zadatak izgleda?

Etnografsko/etnološko kazivanje je vrlo konkretan zadatak koji daje izvor za daljnje proučavanje. On počinje stvaranjem upitnice, dokumenta koji sadržava sva pitanja koja su ispitivaču zanimljiva i bitna za istraživanje. Razgovori s kazivačem se obavezno snimaju audio tehnikom, danas uglavnom mobitelima, nekada diktafonima i magnetofonima. Tako su sačuvane točne kazivačeve riječi. Tijekom razgovora mogu se postaviti i dodatna pitanja koja ispitivač unese u svoju upitnicu kao dodatnu.

Zovu ga Polovanjek, Palček, Kepec i Malček: on je mitski dobri patuljak koji pod zemljom čuva blago

Mala, domišljata i prepredena bića zvana patuljci imaju magijsku snagu koju koriste kako bi se obranili od zlih divova i ostalih opakih bića. Mogu se sresti u šumama i pećinama, a žive ispod zemlje, gdje se kreću tajnim podzemnim hodnicima. ... [Nastavi čitati](#)

Blaga & misterije

konkretnoga kazivanja ispitivač svakako treba zapisati i sve moguće bitne opće podatke o kazivaču, spol, datum rođenja, mjesto rođenja, obrazovanje, struku, pripadnost religiji i slično, a koji mogu biti bitni za statistiku ili neke druge važne zaključke.

Po završetku kazivanja ispitivač sluša kazivanje i radi vjerni transkript u tekstualnom obliku.

Ispitivači, obično znanstvenici, dodjeljuju naslove i signature, snimkama i transkriptima, da bi se moglo pozivati na njih prilikom pisanja i objave znanstvenih radova. Uglavnom se mogu i pohranjivati u znanstvenim institucijama kako bi bili

dostupni i drugim istraživačima, primjerice u arhivu Instituta za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu.

Otkada datira prva bilješka narodne predaje u Hrvatskoj i koja je tema?

To je teško za reći. Već su rimski autori u antici te kasnije kršćanski svećenici od srednjega vijeka bilježili pučke običaje i predaje na našem povijesnom prostoru. To nije nešto novo. No sistematizacija se počinje provoditi od 19. stoljeća. U Hrvatskoj su to svakako dvije osobe. Prva je Antun Radić, hrvatski etnolog, političar i publicist koji je bio drugi urednik *Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena*, prvog hrvatskog etnološkog časopisa koji je izdavala i još uvijek izdaje Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (u nekim razdobljima poznata i kao JAZU, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti).

Antun Radić, hrvatski etnolog, političar i publicist, FOTO: Enciklopedija.hr

Antun Radić je 1897. objavio *Osnovu za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu* s kojom je postavio temelje hrvatske etnografije i etnologije. U njoj je izložio svoje teorijsko-metodološke zamisli i koncepcije očuvanja pučkih običaja, predaja i sličnih elemenata nematerijalne kulturne baštine s preciznim definicijama, podjelama, ali i pitanjima za ispitivače koja će se postavljati kazivačima.

Potom je uspostavio široku mrežu suradnika na hrvatskom, ali i širem prostoru, uglavnom učitelja, svećenika i drugih pismenih i obrazovanih osoba koji su ispitivali na terenu, većinom u svome zavičaju.

Do polovice 20. st. to je bila osnova i glavni uzorak za terenski etnografski zapisivački rad, a tek će se od tridesetih godina 20. stoljeća početi uključivati znanstvenici, kao što su etnolog Milovan Gavazzi, etnomuzikolog Božidar Širola i drugi. Od 1896. do 2022. godine HAZU je izdala ukupno 62 knjige Zbornika, koji se danas zove samo Zbornik za narodni život i običaje.

Kukuljević Sakcinski, Ivan, hrvatski povjesničar, književnik, bibliograf i političar FOTO Arhiva Blaga & misterije

Druga ključna osoba je Ivan Kukuljević Sakcinski, koji je prije Radića, 1850. godine, napravio slično, a vezano uz ključne odgovore za ono što će biti hrvatska povijest i arheologija, a to su njegova *Pitanja na sve prijatelje domaćih starinah i jugoslavenske pevecstnice*, upute za terenske suradnike koji su slali podatke o povijesnim i arheološkim nalazima u njihovim krajevima, što se također počelo objavljivati kao građa, prije svega u dvanaest svezaka *Arkiva za povjestnicu*

jugoslavensku. Oni i njihovi suradnici ustvari su pokrenuli prikupljanje velike povijesne, arheološke i etnološke građe koju danas imamo.

Osim Zbornika za narodni život i običaje, postoji li još koji oblik ozbiljnijeg institucionaliziranog napora u bilježenju kazivača i njihovih predaja?

Postoji i niz drugih zbornika i časopisa, od kojih svakako treba istaknuti časopis *Ethnologica Dalmatica*, zatim *Studia ethnologica Croatica*, *Etnološka istraživanja*, *Narodna umjetnost*, *Etnološka tribina* i brojne druge. U svima se njima objavljuju istraživanja, znanstveni radovi, stručni radovi, pregledni radovi i ostali načini obrade važnih etnoloških tema analiziranih na terenskim istraživanjima.

U dubokoj šumi Lužini, leže zakopani dvori pohlepnih divova čiji je kralj Rukan jednom davno naumio uhvatiti i samo sunce

Kastavština je šumovita, a u njoj najvećoj šumi Lužini nalazi se biser prirode, prekrasna Šparožna jama. Izaziva divljenje svojom ljepotom, a kao i svaka čudesnija stvar na ovoj zemlji ima i ona svoju priču. Prema legendi ovu misterioznu špilju sagradili ... [Nastavi čitati](#)

Blaga & misterije

Također treba spomenuti i slovenski časopis *Studia mythologica Slavica*, koji nije ograničen samo na slovenski prostor, već na širi slavenski prostor, uključivo i hrvatski, a koji ima i dodatne knjige u seriji Supplementa koje su u nekoliko izdanja bile posvećene hrvatskim etnološkim temama, poput mirila ili starovjerne hrvatske i slavenske religije i mitologije.

Ugrožava li komercijalizacija sadržaja i posljedično pojednostavljenje narodne predaje njezino očuvanje?

I da i ne. Komercijalizacija svakako doprinosi njezinom očuvanju u smislu prezentacije većem broju ljudi, bilo da je riječ o domaćem stanovništvu, bilo da je riječ o strancima. Nije problem niti u pojednostavljenju, već ako se ono ne provodi sukladno pravilima struke/struka i ako se donose krive informacije ili ako se brkaju različiti elementi, u povijesnoj stvarnosti nespojivi.

Piše: Ana Mičić

Ovaj članak treći je dio serijala "Sudbine baštine" koji istražuje načine komercijalizacije kulturne baštine današnjih prostora Republike Hrvatske. Objavljen u okviru programa poticanja novinarske izvrsnosti Agencije za elektroničke medije. **Cijeli serijal moguće je pročitati na ovoj poveznici.**

Želite li doprinjeti nastavku serijala, navesti primjer ili prijaviti slučaj? Obratite nam se preko email adrese tajnistvo@blagamisterije.com.

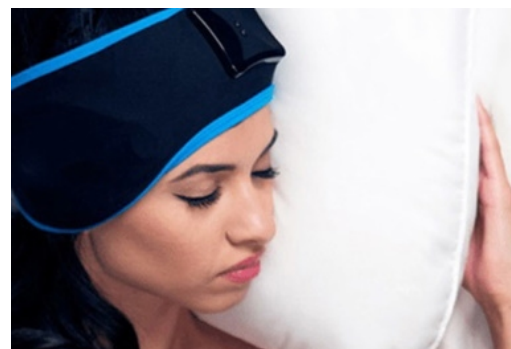
VIŠE S WEBA

Koljeno kao novo u 6 min. Moraš samo...

Na Massimovom profilu objavljena poruka koju je snimio samo tri dana prije smrti

Ovo će vam pomoći da savršeno savladate engleski jezik!

Mali Jakov prva novogodišnja beba!

Kampanja za Loreen: Pomozite 5-godišnjoj Riječanki da učini prvi

[FOTO/VIDEO] Wine Emotion by Karmela Tancabel: Gosti i vinski znalci u hotelu

